

HERÉDI GUSZTÁV Fény és árnyék Brassóban

Mi mindenre emlékeztet ez a város. Ipari nagyhatalmakhoz méltó óriásüzemek. Traktorgyár, gépkocsi-művek, golyóscsapágy-gyár — mérnökök, technikusok, fizikusok, sofőrök vagy traktorosok csodálatának tárgyai... Feketetemplom, Katalinkapu, régi tanácsolháza — történelmek, építésmek, műemlékvédők érdekes kutatási területe... Cenk, Nagykőhavas, Pojána, Székelytető, Királykő — alpinisták, hegy-mászók, sízők birodalma.

A magam Brassó-kedvelése mindezen túl még gazdagszik valamit. Itt gyártották először az országban a traktort és gépkocsit, a modern ipar e jellegzetes termékeit; e helyütt feszítették ki az első havasi drótkötélpályát; ebben a városban épült olyan luxusszálló, amelynek ajtái automatikusan nyílnak az ember előtt; innen indul az ország első villamosított, kettős vasúti vágánya a Prahova völgye felé; és — ez is az élethez tartozik — itt rendeztek be elsőnek minálunk francia típusú rotiserie-t, Anatole France *Nyársforgató Jakabjának* falatozójára emlékeztető vendéglőt, ahol csak nyárson vagy roston sült húst és könnyű vörös bort szolgálnak fel.

Minek folytassam? Brassót amolyan előfutárnak tekintem az iparosulás, városiasodás, idegenforgalom, üdülés, természetjárás terén. Itt sok olyasmi csfrazik már, aminek másfelé még híre-hamva sincs. Ide érdemes eljönnie annak, aki a társadalom alakulását tanulmányozza, aki új jelenségekre törekszik felfigyelni.

Brassó az ország holnapja.

A jövő fényességével és aggasztó jelzéseivel egyetemben.

Pojána.

Ha Brassóban járok, két helyre föltétlen elmegyek: a Fekete-templomba és Pojánára. A kettőt elmulasztani olyan vétség, mintha az idegen Kolozsvárt járva, nem nézn meg Mátyás király szobrát. De furcsa mód, télen még nem jártam Pojánán. Pedig mondták: ilyenkor még szebb, mint nyáron... Most felmentem. Az előtt való nap havazott. A kiterjedt hómező, az érintetlen, tündöklő fehérség, az itt-ott tarkálló színes faházak, szállók, fogadók, a körös-körül komorló zöld fenyvesek s a felettünk ragyogó kék ég az éteriségnek, csillogásnak, üdeségnek olyan ötvözetét nyújtotta, amilyenre a legragyogóbb nyár sem képes.

Pojána valóban szebb télen.

Van egy biztos módszerem.

Kérdem a szembejövő embereket, merre esik ez meg ez az utca. Van, ahol a harmadik, negyedik ember már megmondja: Kolozsvárt, Nagyváradon, Marosvásárhelyen. Máshol hat-hét ember sem tud eligazítani: Aradon, Temesvárt. Brassóban tucatnyit kell viallatni, míg egy érdemlegesen válaszol.

Jól jelzi ez, kevés itt a törzslakosság, sok a frissen érkezett. Amiben van jó is, rossz is. De mindenekelőtt szükségyszerűség. Az ősbrossaiaak nem képesek már munkaerővel ellátni a dinamikusán fejlődő ipart. Kell más tájak erőfeleslege. És az ide sereglött emberek különféle képességeket, vonásokat hoznak magukkal. Sa-

játosságaik gazdagon érvényesülnek a sokoldalú város színességében. Az ácsok, kőművesek, textilesek vagy vasmunkások között sok a székely meg a csángó. A vasútnál, vegyiparban számos Prahova-völgyi munkáldodik. Botfalú cukorgyárában árgyesiek dolgoznak szép számmal, a szászok pedig régi üzemekben, idegenforgalmi egységeknél találhatók meg. A termékeny együttműködés sok tekintetben magyarázza Brassó sikereit.

Bosszantóak viszont a „brassaiatlanság”, a felszínes megtelepedés jelei. Már a megérkezésük szemünkbe ötlenek.

Az állomás a legszebb, legmodernebb az egész országban. Hatalmas központi csarnoka olyan élményt vált ki, mint gótikus dómok, sziklavárak. Ilyen volt az állomás környéke is pár évvel ezelőtt. Mihelyt az utas kilépett az épületből, pompás látvánnyal traktálta a város. A pályaudvarral szemben erdőékes hegyek „nőttek ki a földből” hirtelen, s zöld csúcsos tarajukat fennen rajzolták a kék ég-háttérére. Az új állomás felépülte után, ha Brassóba érkeztem, sokadmagammal álltam mindig e panoráma előtt; tisztelettel adóztam az ősöknek, akik felismerték e hely varázsát, s várost alapítottak a Kárpát-kanyarban.

Azután vita indult a városatyák közt. Mi épüljön az állomás elé? Villaszerű, 2—3 emeletes házak, hogy ne takarják el a hegyeket — vélték egyesek. Nem, amerikai stílusú magasházakat, „modern” negyedet oda! — ajánlották mások.

S kik győztek? Akik nemcsak a természet szépségei iránt érzéketlenek, hanem a város fekvéséből, környezetéből származó eredetiséget sem ismerték fel. Toronyházakat emeltek az állomás elé. Tucatskatulyákat, amilyeneket Aradon, Galaccon vagy akár Fokvárosban látni. Még szerencse, hogy nem sűrűn magasulnak ezek az épületszürkeségek, nem takarják el egészen a hegyeket.

Hanem a tervezők, építők helyében nem szeretnék lenni. Akárkivel beszéltem e negyedről a városban, bírálta őket. És erősítették, hogy nem lehetnek brassaiak, különben inkább szeretnék a havasokat, a természetet, mint a blokkházakat.

Felmentem a Keresztényhavasra

Nemcsak a menedékházig, amely száz lépésre sincs a sodronypálya tetejétől, s ahol a legtöbb ember gyökeret ver a forralt csúcs mellett, hanem ki a csúcsra. Már az elején örömmel láttam, nem fajult el még a brassai vér, sokan jártak már előttem. Pedig nem volt könnyű út. Félméteres hó, sziklás hegygerinc, robajos szél.

De megérte. Mi mindent látni erről a csúcsról Alant terül el a Barcaság. Fekete pontcsomósulások — falvak — tarkítják a fehér mezőt. Északon a Hargita ködlik fel, nyugatra a Fogaras szirtjei sziporkáznak, errébb a Királykő félelmetes sziklataréja szürkéllik zordan. Keleten viszont a Nagykőhavas tömbje terpeszkedik. Omul, Caraiman, Cenk, Warthe s még mi minden látszik. Nem hiába. Kulcspontra állók, a Déli- és Keleti-Kárpátok ölelkezésén.

Ha tőlem telne, nem adnék érettségi bizonyítványt, de még abszolválót sem egyetlen gyermeknek, míg ide el nem jön, s itt tartanék számukra órákat földrajzból, geológiából, meteorológiából, történelemből s nem utolsósorban honismeretből. Mert a szülőföld megszeretésének magasiskolája is ez a csúcs.

Az építkezések körül különben is sok a probléma.

Járom a belvárost, a régi utcákat. Nézegetem a százados épületeket. Az országzerte ismert műemlékek mellett sok-sok ódon szépségű ház. Egész utcasorok. Mindig meglepő bizarr színezetűk. Olajzöld és világosbarna, rózsaszín és tejeslila. Ha nem láttnám, el se hinném, hogy ilyen színűre is lehet házakat festeni. Így együtt viszont mézeskalács házikóknak tűnnek, különös pingálású játékvárosnak.

Nagyobb részük jókarban van, látszik rajtuk a gondozottság. Hanem az izléstelenség, ostobaság sűrűn szedi ehelyütt is a vámot. Szépmívű barokképület. De földszinjén átvágták, szögletesítették boltíveit s szürke betonajtókat kényszerítették rá. Csipkés, karcú rokokó-ház. Az alját ennek is átfofozták, simára gyalulták, rossz ránézni. Mikor a városi főépítéssel beszéltek erről, keserűt legyint.

— Beleöszülők a reménytelen küzdelembe, kérem. Itt minden rőfösüzlet, mézszárszék, kocsmá kész merénylet a régi stílusok ellen. Hosszú, évtizedeken át még egy trafikot sem nyitottak meg anélkül, hogy két-három régi falat ki ne vertek volna.

Feláll, izgatottan jön-megy, majd kimutat az ablakon.

— De nem hagyjuk magunkat. Nézze csak! Megkezdtük végre a Feketetemplom restaurálását, fél éve már, hogy tatarozzuk a régi városházát is. Szóval... csak haladunk.

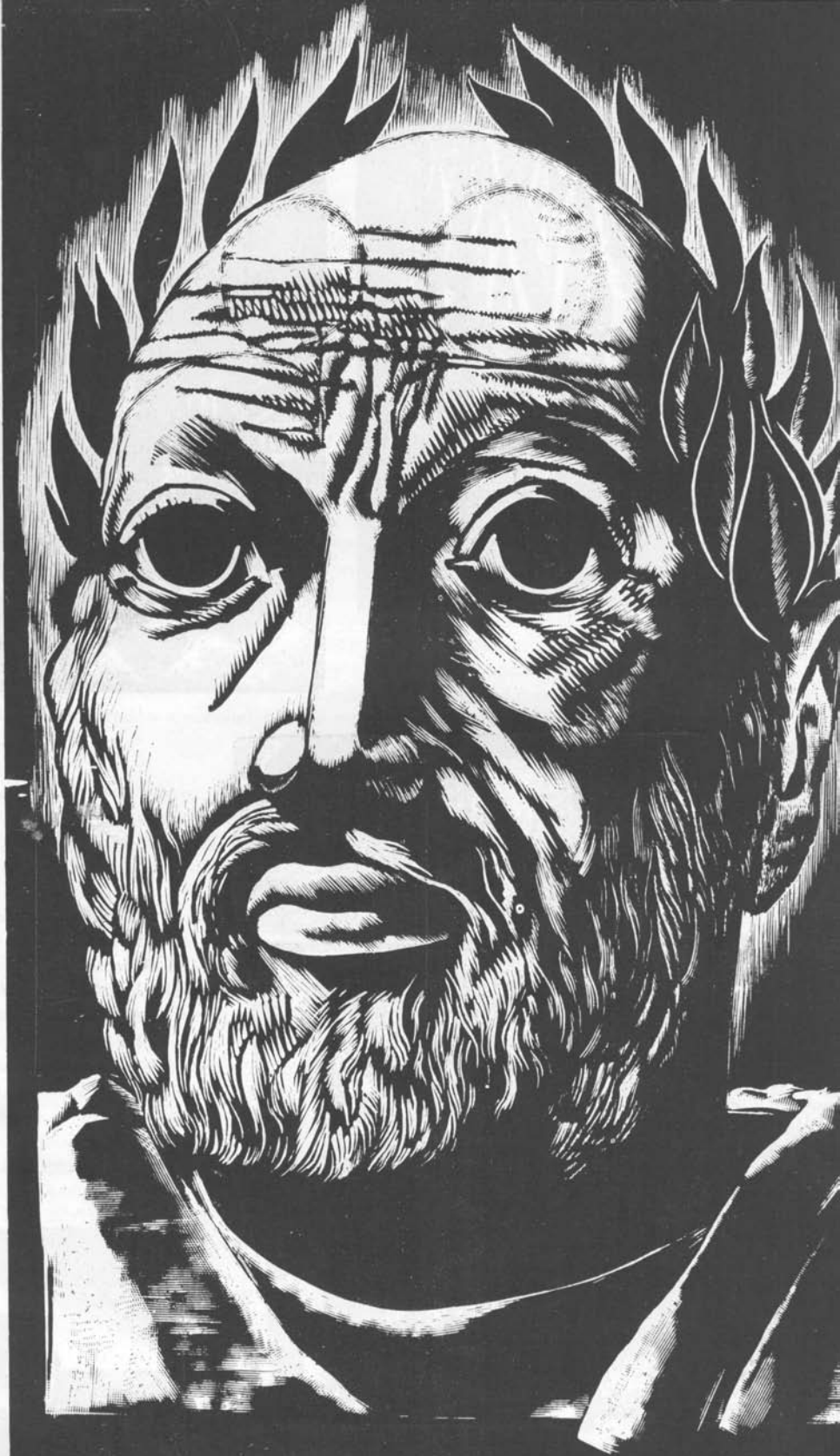
Vörös Zászló-negyed. A tehergépkocsi-gyárról nevezték el. Az ország legrégebb „új“ kerülete. Több mint húsz éve már, hogy épül. Egészen új város. Nagyon tanulmányos. Az 1948-ban épült sima, fantáziátlan, 2—3 emeletes házaktól a mai, erkélyes, színes magasépületekig végigkísérhetjük a fejlődés szakaszait. De nyomban szembeötlenek a máig is nyitott kérdések, gondok. Mert kétségtelen, hogy a lakások kényelmesebbek, naposak, egészségesek. Nyoma sincs itt a belváros zsúfoltságának, ismeretlen itt a dohos kapualja, a nyirkos pincelakás. Tágas, füves térségek választják el a házakat, az utcák egyenesek, szélesek.

Úgy egybevetve azonban, mégis felemás benyomást kelt a kerület. A házak többsége négyemeletes, lapos tetejű, téglalakú, s a sok egyforma szögletes, épület egyhangúságot áraszt. S ezen nem segítenek az itt-ott magasló toronyházak, a kiszolgáló komplexumok fantáziásabb vonalai sem. Jellegtelen nagyon a fertály. Járom az utcáit, s nem tudnám megmondani, hol vagyok. Városban-e? Nem, a város nem ennyire szétszórt, nem ilyen egysíkú. Falun volnék hát? De hiszen minden falunak megvan a maga sajátos színe, jellegzetessége, érzékessége. Még leginkább a földből hirtelen kinőtt bányatelepekhez, tajgvárosokhoz, préritelepülésekhez hasonlít az új negyed. Mi szükség azonban tajgvárost, préritelepet létesíteni egy gazdag építészeti hagyományokkal rendelkező ősi város peremén?

Hagyjuk azonban az esztétikát, hagyományt. Ha a gazdasági elvek jól érvényesülnének itt, nem szólnék semmit. De a város vezetői panaszkodnak, hogy mennyire kinyúlt, elterpeszkedett az új kerület, hány meg hány kilométerrel kell évről évre hosszítani a vízvezetéket, csatornahálózatot, a buszvonalat, megymást. Mennyi költség! Építészek pedig kiszámították, hogy ha ekkora területet csupa földszintes kertes családi házzal „ültettek“ volna be, akkor is nagyobb lenne a népsűrűsége. Az egész telep majdnem akkora, mint Brassó, holott a lakosságnak negyede sem lakik itt. És tegyem-e szóvá a mezőgazdászok óvását is? Hogy hány meg hány négyzetkilométert kebelezett be a város a Barcaság áldott síkjából! Meddig tart ez a hódítás? Hol termeljük meg maholnap a mindennapi kenyerünket?

Nem véletlenül soroltam fel e sok kérdést. Jól jelzik, hogy Brassó mennyire elől jár. Más városok még új kerületeikkel büszkélkednek, a brassaiak pedig már gazdaságosabb, esztétikusabb, hogy úgy mondjam, „urbanisztikusabb“ megoldásokon törnek a fejüket. Az állomás közelében épült házak falát például már nemcsak egyszerű csempével vonták be, mint a kolozsvári Györgyfalvi negyedben, hanem óriási csempe-, freskókat alakítanak ki, nonfiguratív stílusban. Más kerületekben pedig sűrűbben, magasabbra építik a házakat.

UDAY GYÖRGY METSZETEI

2

2. Meseillusztráció (1935)
3. Torzó (1937)
4. Meseillusztráció
5. Illusztráció Mórincz Zsigmond „Barbárok“ című novellájához (1941)

4

Szétnéztek végül jobban a portájukon, s rájöttek, hogy „itt helyben Tor-dán” is kínálkozik nem egy kézenfekvő megoldás. A város szívében emelkedő Fel-legváron, a központ szomszédságában domboruló Csigadombon vagy a Warthén bő-ven van üres telek. Nosza, oda építeni!

Megtekintettem egy ilyen házat. Négyemeletes, csupa öröklakás. Kősziklára épült a Fellegvár derekában. Nagy erkélyeivel, széles ablakaival luxus-szanató-riumra emlékeztet. Pompás kilátás nyílik onnan a városra, a hegyekre, s tíz perc alatt be lehet sétálni a város közepébe.

Ajánlom ezt a megoldást más városoknak is.

Lefelé indulok a Keresztényhavasról.

Késő délután. Alászállni készül a nap. A sodronypálya csigolyái recsegnek-csikorognak, a széken ülők mosolyogva néznek le rám, aki gyalogosan baktatok a völgybe. És az éjszakába. Mert alattunk nem látszik már a Pojána, szürke pára-tenger borítja.

Mitológiai olvasmányok jutnak eszembe. Ilyennek képzelhették el az ókoriak a pokolraszállást. Borzongok s hideg ráz. S úgy érzem, nemcsak attól, hogy beértem a nyirkos köd-övezetbe, nem, ez mélyebb, általánosabb borzongás, van benne va-lami az ember ősi állati borzadásából, mellyel az éjszakát, a sötétséget fogadta.

És mintha valóban Hádész birodalmába értem volna, irtózat fog el, s kapaszkodón-ragaszkodón tekintek vissza még egyszer az életbe — azaz a csúcsra.

Megérte. Micsoda látvány! Első pillanatra megrémültem. Miféle tűz? Hanem a lobogás — mozdulatlan volt. A lenyugvó nap utolsó lángsugarait küldte a bérc fe-nyőire. S a fákra fagyott hó bíborlón verte vissza a fényt. Minden egyes fenyő kis láng-piramisnak tetszett s az egész kiugró csúcs aranyizzásban tündökölt, mintha el nem felejthető látvány-emlékkel akarta volna búcsúztatni e világtól az örök éjbe alámerülő vándort.

Brassóban az ipar többet jelent, mint másfelé.

Itt a gyárak körül új lakónegyedek épülnek, az üzemek előtt fejeződnek be a városi trolivonalak, és innen indulnak a vidéki járatok. Az ipari egységek épí-tenek munkásszállásokat, klubokat, sporttelepeket, s tartanak fenn labdarúgó csa-patokat, dalárdákat.

És a brassaiak méltán büszkék iparukra. Gyáraik többsége külföldön is is-mert. Ha Tunisz elnöke hazánkba látogat, felkeresi a traktorgyárat is, és ren-del néhány ezret termékeiből. De aki bútóriparunk képességeit akarja felmérni, an-nak is el kell mennie Brassóba, van itt olyan üzem, amely csakis külföldre termel, kézimegmunkálású, drága, faragott és intarziás stílbútorokat.

Az ipar mindenekelőtt.

Évtizedek óta ez az elv vezérelte a várost. Az utóbbi években viszont... nos, a brassaiak is kezdik megérteni, hogy az élet kerek egész, nem lehet egyik részét túlfeljesztetni, a másikat pedig elhanyagolni. Például a kultúrát, amely igen-igen csak másodrendű szerepet kapott a városban hosszú időn át. Jellemző például, hogy az új kerületekben nem épült mozi, művelődési otthon, könyvtár. Ezeknek a ne-gyedeknek nincs semminemű szervezett kulturális élete. Az a szerény művelődési pezsgés, ami egyik-másik gyár körül tapasztalható, csak a saját alkalmazottak egy részét öleli fel. De a legtöbb üzemben sem törődnek sokat a kulturális tevékeny-séggel.

(Az is jellemző — seperjünk ezúttal a magunk háza táján —, hogy a város-ban kevesebb Korunk-előfizető volt éveken át, mint egy-egy nagyobb székely köz-

ségben, például Korondon. Holott a brassai magyarság száma megközelíti a harmincezet.)

Idő múltán azonban hibák mutatkoztak a kréta körül. S az okok elemzésekor kiderült, hogy például az a mérnök, aki nem vesz könyvet a kezébe, nemcsak regényt nem olvas, hanem szakirodalmat sem. Lemarad. S kezdik megérteni, hogy a közgazdász, aki érzéketlen a zene, színház vagy festészet iránt, érzéketlen ember más tekintetben is. Az idegenforgalom fellendültével kiderült, hogy az idegenvezetők hiába végezték el a gyorstalpalós tanfolyamot, műveltségük hiányos, aránylag keveset tudnak városuk történelméről, földrajzáról, művészeti és tudományos értékeiről, gyatrán felelnek a turisták kérdéseire. Sok baj állt elő abból is, hogy a kereskedelemben, közlekedésben, a turisztika terén dolgozók óriási többsége nem ismer idegen nyelveket.

Most aztán brassai dinamizmussal igyekeznek behozni a lemaradást. A népi hatalom éveiben épült színház télen-nyáron nyitva tart. Neves rendezőket, színészeket szerződtetett a fővárosból, más kulturális központokból. Műgyetem és Tanárképző létesült néhány évvel ezelőtt a városban (több mint 300 hallgató magyar). A Feketetemplomban néhány éve már sűrűn tartanak nyilvános, magas színvonalú orgonahangversenyeket. Új folyóiratok létesültek a városban, az *Astra* és a *Karpaten Rundschau*. A szerkesztőségekbe újságírók, írók, grafikusok érkeztek a régi, hagyományos kulturális gócpontokból. Az iskolák, szerkesztőségek egyébként kulturális köröket létesítettek. Így például irodalmi kör alakult az *Új Idő* hetilap égisze alatt, s irodalmi kört szerveztek — román kollégáikkal karöltve — a magyar középiskolások is. A Vörös Zászló-negyedben, a szülők kérésére, létrejött az általános iskola magyar tagozatú első osztálya.

Évtizedek mulasztását azonban nem lehet máról holnapra behozni. A város karénéklése például valaha híres volt. A Gheorghe Dima-kórus, a Törekvés-dalárda, a Honterus-kar országszerte ismert volt, a Törekvés külföldi versenyeken is díjat nyert. Hanem az ötvenes évek elején mind megszűnt, a Honterus-kar maradt fent úgy-ahogy az evangélikus egyház keretében.

Beszélgettem néhány volt, Törekvés-beli dalossal. Az egykori munkásdalárda tagjai meghatottan emlékeztek a nagy szereplésekre, amikor például a 48-as forradalom századik évfordulóján Segesvárt felleptek. Megemlítendő, hogy a Törekvés nemcsak dalárda volt, hanem több irányú művelődési fókusz. Operaesteket is rendeztek, színdarabokat is mutattak be, szavaló-ünnepséget is tartottak (Ady-estet) s mindehhez volt zenekaruk, szavalóművészüik, szólóénekesük, jelmezük is.

Nemrég a városban mozgalom indult a régi kulturális szervezetek újjáalakítására. Várjuk, hogy ez az iparkodás célt érjen.

A város építészeti hivatala egyébként jelentős kulturális építkezést is tervez. A régi Brassó és a Vörös Zászló negyed mezsgyéjén művelődési központot szándékoznak kialakítani operaházzal, stúdió-színházzal, művelődési otthonnal, könyvtárral. Még mindig kiterjedt azonban a kulturális parlag. A városban ma is több ezer falusi lány dolgozik háztartásokban, sok az alkalmi segédmunkás, a kifutófiú. Közük sok a székely. Az alkalmazottaknak ezzel a kategóriájával ki foglalkozik?

Erre a kérdésre sehol sem kaptam még választ.

A Cenk.

Aki Brassóban jár, megcsodálja ezt a majdnem ezer méter magas, a város fölé tornyosuló sziklatömböt. Hátulról, a kevésbé ismert Lovagok útján mentem fel, és a kiépitett szerpentines úton jöttem le. Már az első kanyarban nagyot nevettem. Három nyelvű feliratos tábla figyelmezteti a rakoncátlan hegymászókat, hogy aki

a kanyarokat átszelve, a rövidítéseken igyekszik lefelé, az a Minisztertanács 518/1954-es határozata alapján szigorúan megbüntettetik. Ez igen, mintha a kormánynak egyéb dolga sem volna, mint hogy a Cenk rövidítéseivel foglalkozzék... Aztán láttam, hogy a kanyarok átvágásait szögesdróttal rekesztették el, minden kanyarban felirat jelzi, hányadik, milyen magasan járunk, hány métert tettünk már meg. Végül is, mire leértem, már nem nevettem. Akkurátusság ide, túlzott pontosság oda, csodálattal néztem fel a Cenkre. Nem délcegségéért, hanem gondozottságáért. Végre, hogy van egy ilyen hegységünk is, gondoltam, s a sok elhanyagolt havas, a rossz útjelzők, az erdőkben korhadó temérdek fa jutott eszembe.

A brassai alkalmazottak negyedrésze vidéki. Számuk több tízezer. Néhány ezer diák is jár be a környékről iskolába. Brassóból pedig sok-sok értelmiségi utazgat falura tanítani, gyógyítani, a gazdálkodást, könyvelést vezetni. Van olyan falu, ahonnan a dolgozó lakosság fele Brassóba jár. De a falvak, kisvárosok lakói „egymás közt” is ingáznak. Töröcsváriak dolgoznak a zernyesti papírgyárban, feketealmiak a rozsnyói üzemekben, kőkösiek a prázsmári posztógyárban. Ha jól összeszámoljuk, naponta 40—45 000 ember hagyja el ezen a tájon lakhelyét s megy más helységbe.

Óriási gond ez. Pedig hát a fővároson kívül nincs még város az országban, ahol annyi új lakás épült volna. Mégsem elég. A brassaiak le is mondtak már az ingázás befogadásáról.

— Képtelenség volna — mondja a megyei tanács alelnöke. — Képzeld el, több tízezer dolgozót és családjukat fedél alá helyezni. Egy új Medgyest vagy Szatmárt kellene építeni máról holnapra.

— Mi hát a megoldás? Hiszen az ingázás nem valami jó dolog.

— Azt itt Brassóban nagyon is tudjuk. Mégis azt mondom, az ingázást nem lehet felszámolni. Minden józan számítás ide lyukad ki. Ez világjelenség. És fokozódik. Az adminisztratív intézkedés, eltiltás — ostoba szélmalomharc.

— Tehát nincs mit tenni?

— De igen. Bővítjük az úthálózatot, gyorsítjuk a közlekedést. És — hogy egy sajátos brassai megoldásról is szóljak, kiépítjük a környező falvakat, kisvárosokat: Hétfalut, Botfalut, Rozsnyót, Töröcsvárat, Feketealmot meg a többit. Jó vizük, levegőjük, vasútjuk vagy műútjuk van, alkalmasak a letelepedésre.

— Amolyan szputnyik-városok övezete volna ez?

— Igen. Vagy ha úgy tetszik, hálószoza-városok. Akárcsak Tokió vagy London körül — nevet fel, s magyarázni kezd. — Ne gondolja azonban, hogy ezt előre megtervezve alakítottuk ki. Csak arra figyeltünk fel, hogy a környező falvakba, kisvárosokba messze földről áramlanak az emberek, telket vesznek, házat építenek, s onnan járnak be Brassóba dolgozni. Nosza segítségükre siettünk. Közművesítéssel, utakkal, buszjáratokkal. Most már tömbházakat is építünk sokfelé.

A városban pedig csak azok kapnak lakást, letelepedést, akik 40—50 kilométernél messzebről járnak be.

De mit szólnak minderről az érdekeltek, az ingázók?

Fiatal csángó férfi, Zajzonban lakik.

— Nekem így jó, ahogy van — kezdi a mondanivalóját. — A feleségem a téeszben dolgozik, megkeresi a családnak való pityókát, gabonát, a tehénnek, juhoknak a takarmányt. Én pediglen pénzt hozok a házhoz. A cementgyárban dolgozom. Havi ezeröt körül keresek. Jól megvagyunk.

Széttárja a kezét, nevet.

— De ha feleannyit hoznék haza, s a feleségem se dolgozna a mezőn, akkor sem hagynám itt a falum. Nagyszerű hely. Ott lakunk az erdő alján, a Nagykö-

havas tövében. Az az áldott jó levegő és a csend. Az mindennél többet ér. Aztán meg én szeretem az állatokat, a földet. Az nekem kész orvosság, amikor a cementgyár pora után kimegyek a kertbe a méheim, fáim közé, hallgatom a kedves zümögést, és szedem az almát.

— Könnyű neked — mondja egy középkorú ember, akivel az asztalnál ülünk. — Fiatal vagy, csak egy gyermeketek van, s ami a fő, közel laksz ide. A busz a házatok előtt áll meg. De mit szóljak én? Kovásznán túl szállok le a vonatról, s még két kilométert megyek gyalogosan. Mindent együttvéve hetven kilométer oda, hetven vissza. Az testvérek közt is napi öt órai utazás. Fene aki megette! Elátkoztam a napot is, amikor kőfaragó kalapácsot vettem a kezembe. Jobban élnék akkor is, ha ganéhordó volnék a gazdaságban, s csak pityókát zabálnék, mint a disznók, napokhosszat. De mit a nagynyavalyát csináljak? Tizennyolc éve dolgozom a szakmában. S már nem vagyok húszéves, hogy újat tanuljak. Aztán meg szeretem is, az istenit neki, ez a vesztem. Nem tudok megválni tőle. Szép munka. Kőcsipkéket faragok, tornyokon, palotákon dolgozom. Csakis ott érzem jól magam.

— És otthon?

— Ugyan kérem! Tudja, mi vagyok én otthon? Pofozógép. Na, ha tudni akarta, mért csodálkozik úgy? Értsen meg kérem, reggel négykor kelek, hogy elérjem az ötös vonatot, amely hétre behoz ide. Három után indulok haza, s hét óra elmúlt, öreg este van, mire megérkezem. Nahát! S az asszony mivel fogad? Cserdítis oda ennek a bitang kölyöknek, ezt meg ezt csinálta, de ne kíméld azt sem, mert a zsvány így meg úgy. S én galléron kapom az egyiket, nyaka közti suvasztok a másíknak, gyakran nem is annak, amelyiknek kijárna, de mindegy, úgy sem tudom, melyiket miért abriktolom, fő, hogy egy-kettő megkapja a magáét, tanuljon belőle a többi is, különben nem bírna őt ördögfiókéval a szegény asszony.

— Hát a házuk?

— Jaj, uram, maga úgy látszik, mindenbe beletenyereel, ami fáj. Azt a faviskót látnia kellene. Az nem is igaz. Még a nagyapám építette, nyugodjék békében. Ha valaki nekem az esküvőm napján azt mondta volna, hogy ebben a zsendelyhurubában élek még tizenhat év múlva is, hát szétloccsintottam volna a kobakját. És látja-e? Tiszta széken, hogy építőmunkás létezem hetedmagammal abban a kutyaólbán kucorgok. Dehát mi a fészkes fenét csináljak? Brassóban nem kaptam se telket, se házat, holott minden évben megígérték. Annyira persze még nem kergültem meg, hogy otthon építsek, hiszen akkor egész életemre a vonatodíhoz láncolnám magam. De egyébként is, mi köt már engem a faluhoz? Az öt lurkó mellett szegény asszony nem képes a mezőn is dolgozni, nem hoz hát semmit a házhoz. De még azt a huszonöt ári kertet sem kapjuk. Nahát akkor? Nem, nem köt már engem oda még a szüleim sírja sem. Az asszonnal el is határoztuk; ha ebben az esztendőben sem adnak lakást, szedem a sátorfámat, s megyek a Vaskapuzhoz, a bányaságra, akárhova, csakhogy a családommal együtt legyek. No, most aztán írja meg ezt, ha jónak látja!

Két ingázó — két véglet. S köztük az átmenetek, gondok sokasága. Úgy vélem azonban, hogy a brassaiak megoldása — a bolygó-városok övezete — jó, korszerű eljárás. Hanem azért a brassai ingázás túlbujánzása intő példa is. Nem véletlenül nőtt ez a jelenség itt krónikus gonddá. Míg a városban és a közvetlen környékén egyre-másra épültek a nagy ipartelepek, a távolabbi környékén — a fővonal mentén egészen Segesvárig, vagy Kézdi és Sepsi környékén — viszonylag kevés ipartelep épült. Innen ered a feszültség: egyik tájon ott a sok üzem s a kevés munkaerő, máshol viszont a paraszti vidék, fölös dolgos kézzel, kevés munkaalkalommal.

A nagyméretű ingázás, lakáshiány nyilván az ipartelepítési egyoldalúság, a túlzott koncentráció következménye. Ezért is üdvözlendő, hogy az új Kovászna megye létrejötte óta új üzemek, fürdőtelepek létesülnek a háromszéki medencében is, így például csavargyár és keményítő-üzem Kézdivásárhelyt.

Tele a város sportruhás, hegymászóbakancsos, sinadrágos, kötöttsapkás gyermekkel, felnőttel. Az apróság megszámlálhatatlan hegyoldalon, kaptatón szánkózik, sízők érkeznek a hegyekből, s még a főtéren is léceken síklnak. Hétköznapi, vásárnap rengeteg ember indul autón, vonaton, gyalog a Tömös völgyébe, Pojánára, Prededra. S mindez nagyon elevenné, fiatalossá, vidámmá, színessé teszi a várost, bennem pedig erős rokonszenvet ébreszt, hiszen titkos meggyőződése, hogy — aki a hegyeket szereti, rossz ember nem lehet!

Munkásszállásokon.

A gyárak, építővállalatok legény-, illetve leányszállásain több mint tízezer ember él. Egész város, teljes Zilah vagy Csíkszereda. Munkásszállás. E szó hallatán akaratlanul is barakkokra, emeletes ágyakra gondolunk. Jártam ilyenekben is. Hanem a többség inkább jófajta szállodának is beillik. Van, ahol csak két ember lakik egy szobában, és fürdőtől mosókonyháig, klubtól ruhaszárítóig mindenük van. Vegyük ehhez hozzá azt is, hogy az itt lakók java legényember, a szállásért, kosztért nem sokat fizetnek, viszont elég jól keresnek, tele hát a szekrényük ruhával, cipővel.

Viszont egyiket-másikat gyakran látni a környék kocsmáiban.

Sajátos ellentmondás feszeng itt. Megépültek drága pénzért az elegáns szállások, de építőik, fenntartóik megelégedtek arról, hogy a szállást nemcsak a központi fűtés vagy a rendszeres takarítás teszi otthonná. Hanem még sok minden, ami hiányzik. Mert két-három nagy épületnek egyetlen kis klubterme van, 80–100 férőhely 1000 lakó számára. S e klubok is gyakran zártak, a klubfelelősnek másfelé van dolga. Ugyancsak ilyen ritka vendég itt a könyvtáros, a szakszervezeti művelődés-felelős, a KISZ-titkár vagy a tudományos ismeretterjesztés előadója. És nemigen van hol hallgassanak ezek az emberek rádiót, ritkán láthatnak tévét, nincs hol sakkozzanak vagy nézegessenek képeslapokat. Pedig na volna terület, ahol a szakszervezet meg a KISZ tehetne egyet-mást, hát az a PP a munkásszállás.

A lakók egy része unatkozik, ödöng, menkedik. Mihez kezdjenek szabad idejükkel? Beülnek a kocsmába vagy kártyáznak a szobákban; ez a két „főfoglalkozás“. A helyzet pedig annál veszélyesebb, mert a szállásokon nem ritka a büntetett előéletű ember, a sok hájjal megkent vargó, akik kalandos életükkel, „színesebb“ egyéniségükkel könnyen meggyőzik a tapasztalatlanabb fiatalok rokonszenvét, és hangadókká válnak. Van akán élőködik, aztán amikor meglép, elemel ezt-azt.

Bejártam a italosüveg viszont mindenütt akad. Száz fiatal közül egy ha járságot. Kávé vagy szaktanfolyamra. Moziba többen járnak. De színházba, hangesti lakre, múzeumba csak elvétve. Ha a gyárban rájuk tukmálnak holmi jegyve. De többször is megtörténik, kifizetik a jegyet, s nem használják fel.

Minden otthonban találni egy-két megrögzött szálláslakót. Ezek 8–10 éve már, hogy ilyen helyen élnek, s várossról városra vándorolnak. Csakis a szállásokon érzik jól magukat. Nagy dumások, nagy kártyások, jól ismerik a nőket, a város éjjeli életét, s mindig szerét ejtik annak, hogy társaik fizessék helyettük a deciket. Félő, hogy ezek már sohasem fognak rendezett családi életet élni.

Még szerencse, hogy szép számmal laknak e szállásokon céltudatos emberek is. Az egyik főlegény, nősülni készül, nem költekezik, estéről estére találkozik a menyasszonyával, takaréka teszik a pénzüket, együtt mennek moziba, cukrászdába. A másik nős ember, messzi földről jött ide pénzt keresni. Minden garast élire rak, küldi haza fizetés napján az asszonynak, kerüli a kártyásokat, a szesztestvéreket (nehogy kísértésbe essen), és csak otthon hagyott családjára gondol vagy arra, milyen házat fog építeni, milyen kocsit vásárol majd.

Akik nemrég jöttek be faluról, s még fiatalok, jól érzik magukat a szállásokon. Otthoni körülményeikhez képest tisztább, kényelmesebb helyen laknak, kereső emberekké váltak, pénzüik fölött maguk rendelkeznek, s várja őket a nagyváros sok-sok szórakozási lehetősége.

Néhány év múlva viszont kezdenek elégedetlenkedni. Honvágó győtri őket, haza kíváncsoznak övéik körébe. Nem kaptak magukhoz illő leányt, holott már nősülni szeretnének. Nem kaptak lakást a városban, holott már családias otthonra vágnak... Az az érzésük, hogy ők a társadalom mostohagyermekai. És bármennyire is megkapják a tiszta ágyneműt, a jó kosztot az üzemi étkezdében, a megfelelő fizetést, mégis azt kell mondanunk, van némi alapja rossz közérzetüknek.

Amikor a pojánai sportszálló tövében megpillantottam éjjel a kivilágított síterepet, nemcsak csodálkoztam, hanem méltatlankodtam is. Hát ez mi a fenének való? Nem elég hosszú a nap? Kinek van kedve és ereje éjjel-nappal színi? Ez nem egyéb, mint úri bolondság, fölös fényűzés, engedmény az idegen hőbortosok számára.

De még éjjelkor is láttam, sokan siklanak itt le és főleg belföldiek. Elbeszélgettem velük. Bukarestből és Kolozsvárról, Szebenből és Galacból jöttek ide — náshol nincs ilyen hó —, jönnek mindig is, s a rendelkezésre álló egy-két napra, a hétvégét alaposan ki akarják aknázni, valóban éjjel-nappal színek, mozognak, szívják a jó, friss levegőt. Azóta másként nézek ezekre a fényes éjjeli terepekre. A modern, intenzív élet, a célszerű időkihasználás megtestesülését látom bennük.

Egyik barátomnak ellopta az emeleti teraszára kiakasztott pulóverét. A tettet elkapták, más hasonló lopásokat bevallott. Tizennyolc éves fiú. Miért lop?

— Szeretem a nőket, a vendéglők az italt, a szórakozást. Ehhez pedig sok pénz kell, több, mint a fizetésem.

Elbeszélgettem róla az ügyéssel meg egy öndőrfőhadnaggal.

Az ügyész — A közhiedelem úgy véli, hogy a züllött gyerekek, széthullott családok ivadékai. Sok igazság van ebben. A jórészt züllött szülők, Brassóban, hogy a félresiklás, a társadalmon kívülrekedés, az eronban azt látjuk több fiatalkori bűnözőt. És ebben a városban sokfelől gyűl össze a nős szüli a legolyan is, aki régóta csavarog, régóta elszakadt szüleitől, régóta nem táncol néha milyen szervezethez, emberi közösséghez. Főleg ezekből kerülnek ki a társakkal szemben, a törvényekkel szembeszegülő, gátlástalan emberek.

A főhadnagy:

— Ilyen értelemben az ingázás is, a munkásszállás is problémákat vet fel. Mindkét kategória tagjai többet isznak az átlagnál. Sok közülük a verekedés, bicskázás. Ha tőlem függne, mindkét jelenséget a minimumra csökkenteném.

— A kettő közül melyik veszélyesebb?

— A legényszállítás. Mert az ingázó emberek többsége mindennap hazatér, s a családban másként viselkedik, ha ittasan is állít be. De a legényszállításokon a helyzet egészen más.

— A megoldás?

— Nem vagyok én csodarabbi. Csupán azt tudom, hogy az embereknek többféle, szoros, meleg közösséghez kell tartozniok. De állandóan. Családhoz, iskolai osztályhoz, munka-brigádhoz, baráti körhöz, sportegyletkez. Az elkallódás a legnagyobb veszély forrása.

*

Egy történész-barátom kötetet tesz elém. A brassai múzeum évkönyvének első száma. Seregnyi helybeli történész, régész, földrajzos, etnográfus, nyelvész tanulmányát fogja egybe. Igen-igen szép, igényes kiadvány. S még örvendetesebb, ami mögötte van. A történeti társaság brassai fiókjának szorgos munkássága. Középiskolai tanárok, levéltárosok, tudományos kutatók nagy csoportja végez itt elsősorban helytörténeti kutatást. És különösen a határtudományok — régészeti szociológia, történelmi földrajz, nyelvtörténet — terén értek el szép eredményeket, törtek új utakat s döntöttek meg régi hiedelmeket. Vannak már világraszóló, páratlan felfedezéseik is.

A két világháború közötti demokratikus, népi mozgalom ismert alakjánál, Szabó Béni szücsnél például megtalálták a szücs céh ládáját s benne a sok évszázados iratokat. Az 1420-as évek szücsmestereinek neve már szerepel a listán, s attól fogva teljes a névjegyzék, rengeteg a feljegyzés félezer éven át egészen a II. világháború előestéjéig. De megtalálták a brassai csizmadiák három évszázaddal ezelőtt lezajlott Habsburg-ellenes felkelésének periratait s más céhek, mesterségek fontos okmányait. Az újabb régészeti leletek, amelyek a IX—X—XI—XII. századból valók, azt bizonyítják, hogy az eddigi vélekedéssel szemben nem a német lovagrend létesítette a Barcaságon az első emberi településeket, hanem jóval azelőtt már lakott vidék volt. Sok név eredete is tisztázódott. *Brassó* = *Bara-szu*. Törökbesenyő elnevezés, fehér vizet jelent, miként a *Kara-szu* = *Krassó*, fekete vizet. Van is a közelben *Feketeügy* nevű folyó Háromszéken. A *Postávar* elnevezés egy *Postávar* nevű hajdani juhásztól ered, akinek ott volt a legelője.

De ne részletezzük. Tény az, hogy a gazdag levéltári, régészeti anyagra támaszkodva komoly, szavahihető, figyelemre méltó helytörténeti kutatómunka folyik. És ez is hozzájárul ahhoz, hogy ez a felduzzadt iparközpontú város kultúrája felvirágozzék, lakossága pedig mélyebb gyökeret verjen, világosabban lássa, honnan jön és merre tart. Mert csak így lehet méltó Brassóhoz, ehhez a nagymúltú, nagy jövő előtt álló, büszke városhoz.

